

осягати таке багатогранне і складне суспільне життя.

На нашу думку, тема дискусій «Прогнози і реальність» у контексті проблематики інформаційного суспільства і далі залишатиметься перспективною і модною. Адже соціум динамічно розвивається, і назва «інформаційне суспільство» розуміється науковцями не тільки як соціальний ідеал, а й як теперішня реальність. До того ж, переосмислення змісту поняття «інформаційне суспільство» дає можливість не лише для створення нарисів сучасного соціуму, але й для більш чіткого окреслення шляхів майбутнього розвитку людства.

Список літератури

1. Лайон Д. Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії. Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія: Навч. посібник; упоряд. Віталій Лях. Київ. Либідь, 1996. С. 362-380. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/lajon.html>.
2. Щербіна В. Образи «інформаційного суспільства» як об'єкт соціологічної концептуалізації. URL: <https://bit.ly/3UgcPXG>
3. Кастельс М, Хіманен П. Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель. К.: Ваклер, 2006. 256 с.
4. Кушакова-Костицька Н. Філософсько-правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні : монографія. Київ: Логос, 2019. 346 с.
5. Webster F. Theories of the Information Society. URL: <https://bit.ly/3MiMqqm>
6. Дротянко Л. Цифровий вимір сучасного етапу цивілізаційного розвитку соціуму. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. Вип. 1(33). 2021. С.16-21.

7. Schwab K. The_Fourth_Industrial_Revolution. URL: <https://bit.ly/3nJ4yiM>
8. Castells M. The Information Age. Economy, Society, and Culture. Volume I. <https://bit.ly/43f4pnK>

References

1. Laion, David. 1996. "Informatsiine suspilstvo: problemy ta iluzii" ["Information society: problems and illusions"]. In *Suchasna zarubizhna sotsialna filozofia, Modern foreign social philosophy*, edited by V. Liakh, 362–380. Kyiv: Lybid. <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/lajon.html>.
2. Shcherbina, Viktor. 2006. Obrazy "informatsiinoho suspilstva" yak ob'iekt sotsiologichnoi kontseptualizatsii [Images of an informational society as an object of the sociological conceptualization]. *Ukrainske suspilstvo, Ukrainian society* 5(16): 54–59. <https://bit.ly/3UgcPXG>
3. Kastels, Manuel and Pekka Khimananen. 2006. *Informatsiine suspilstvo ta derzhava dobrobutu. Finska model [The Information Society and Welfare State — The Finnish Model]*. Kyiv: Vakler.
4. Kushakova-Kostytyska, Natalia. 2019. *Filosofsko-pravovi zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini [Philosophical and legal foundations of information society development in Ukraine]*. Kyiv: Lohos.
5. Webster, Frank. 2014. *Theories of the Information Society*. New York: Routledge. <https://bit.ly/3MiMqqm>
6. Drotianko, Liubov. 2021. "Tsyfrovyi vymir suchasnoho etapu tsyvilizatsiinoho rozvytku sotsiumu" ["Digital dimension of current stage of society's civilizational development"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Filozofia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1(33): 16–21.
7. Schwab, Klaus. 2016. The Fourth Industrial Revolution. World Economic Forum. <https://bit.ly/3nJ4yiM>
8. Castells, Manuel. 2010. "The Information Age. Economy, Society, and Culture". In *The rise of the network society*, Vol. I. Wiley-Blackwell. <https://bit.ly/43f4pnK>

L. Bronnikova

INFORMATION SOCIETY: FORECASTS OF SOCIAL TRANSFORMATIONS AND REALITY

Introduction. At the end of the XX century, scientists from various countries began to use the name "information society" to define social reality. In the time that has passed since the emergence of the main paradigms of the information society, not all of its characteristics have turned out to be universal. In addition, the features of reality and the ideal are intertwined in ideas about the information society. That is why the new signs of modern social activity require clarification. **The aim of the article** is an attempt to compare the features, characteristics, and phenomena of the modern information society with the image of society that was formed in the last decades of the XX century on the basis of numerical concepts of the information society. **Research methodology** is a complex of philosophical and general scientific methods. The article also uses sociocultural, systemic and synergistic approaches. **Research results.** The information age has become a reality from the project. But scientists continue to compare the forecasts of the authors of the concepts of the information society, created at the end of the XX century, with the characteristics of today's society. Technological changes continue, various spheres of social life are updated - production, everyday life, relations between the state and citizens. Both M. Kastels and K. Schwab note changes in the social sphere at the beginning of the XXI century due to the continuation of the information revolution. **Discussion.** Ukrainian scientists analyze the features of modern society, note the utopian nature of some forecasts regarding future development. They are trying to create an image of the information society. **Conclusions.** The research carried out in the article showed the role of theoretical knowledge – in this case, the concepts of the information society – in organizing our perception of reality. These concepts in their generalized form contain a theoretical basis, a methodological and terminological basis. Their authors predicted the course of historical development, which allows scientists even today to understand such a multifaceted and complex social life. In author's opinion, the topic of discussions "Forecasts and reality" in the context of the problems of the information society will remain promising and fashionable. After all, society is dynamically developing, and the name "information society" is understood by scientists not only as a social ideal, but also as a current reality. In addition, rethinking the meaning of the concept of "information society" provides an opportunity not only to create an outline of the outlines of modern society, but also to more clearly outline the ways of future development of humanity.

Keywords: information, network society, information society, information technologies, technocratic determinism.

УДК 330.3:316.722(045)

Г. М. Клешня

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОРІЧЧЯ В ПОСТМОДЕРНІЙ РЕАЛЬНОСТІ

Національний авіаційний університет
e-mail: svanna@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-6989-6392

Анотація. У статті здійснено соціально-філософський аналіз можливості застосування підходу соціального проектування для реалізації стратегії протидії глобальним викликам людства в постмодерному суспільстві ХХІ сторіччя. Вказано на ігнорування дисбалансу гуманітарного та технократичного в структурі сучасного суспільства, що порушує

баланс і логіку процесів керування соціальним розвитком. Обґрунтовується теза про те, що соціальне проектування як результат розвитку технократичної модерної культури стає неможливим в умовах керованого хаосу постмодерної культури.

Ключові слова: глобальні виклики, глобалізація, технократизм, синергетика, діалектичні закони розвитку, системний аналіз, соціальний проєкт, концепція сталого розвитку, суспільство, цілепокладання.

Вступ

Перші два десятиліття XXI ст. характеризувалися глобальними змінами, що впливають на спосіб життя, соціальні звички та переконання мільйонів людей. Регіональні конфлікти і катаклізми, якими наповнена історія нового тисячоліття, знову порушили питання про «зіткнення цивілізацій» та загострення глобальних проблем людства. Масштабність і суперечливість цих змін, посилюючи емоційну напруженість, пов'язану з їхнім сприйняттям, зумовлює пошуки нових форм існування соціуму. Ідея втілення синергетичної методології та надання соціуму «свободи» самоорганізації й саморегулювання задля «керування хаосом» довела свою неспроможність. Можна наводити багато прикладів та різних думок щодо встановлення причин постмодерної кризи соціального. На наше глибоке переконання, це був лише вправно сконструйований хаос, що дуже послідовно, шляхом політичних, економічних та, врешті, й ідеологічних реформ замінив державний технократизм на систему іншого ґатунку – на технократизм глобальний.

Глобальне «суспільне реформування» співпадає у часі з різким загостренням актуалізованих ще у минулому сторіччі глобальних проблем, стратегії подолання яких були розроблені відповідно до класичних законів діалектики у межах модерної парадигми, що передбачала розвиток як нерозривний зв'язок минулого, сучасного і майбутнього. Ці процеси накладаються і дають несподіваний результат: загострення усіх глобальних проблем.

Мета дослідження

Відповідно до окресленої ситуації, ми досліджуємо вплив сучасних підходів технократизму та синергетики для оцінки соціальних трансформацій, що відбулися, та аналізу стратегій протидії глобальним ризикам, які прагне реалізувати людство у XXI сторіччі.

Методологія дослідження

Методологічною основою дослідження є філософські принципи пізнання: об'єктивності, відображення, розвитку і взаємозв'язку. У роботі застосовано сукупність філософських принципів об'єктивності та сходження від абстрактного до конкретного. Застосовано діалектичний метод пізнання дійсності в її суперечливості, цілісності і розвитку. Системний підхід відображає самоорганізацію та структурування систем як універсальної якості буття соціуму.

Результати

Частина людства несвідомо прагне вірити у прогрес, у можливість руху людського суспільства до ідеалу загального блага, який повинен бути досягнутий на основі розвитку науки і техніки. Таке переконання є древнім, як і вся історія людства. Ще давньогрецькі філософи прагнули до впорядкування існуючої реальності. Починаючи від Піфагора, який протиставляв предвічний Хаос та впорядкований Космос і шукав упорядкування буття за допомогою

гармонії та математики. Згодом це прагнення відобразилося в образах ідеальної Держави Платона, Граду Земного і Граду Божого Августина Аврелія тощо. У прагненні окреслити ідеал гідного, справедливого і розумно організованого життя людства ми віднаходимо те, що зараз осмислюємо як елементи соціального проектування. Тієї цілеспрямованої діяльності із соціального вдосконалення, метою якої і є досягнення певного наперед визначеного ідеального (або вдосконаленого) стану.

Античній філософії притаманна ідея про органічний розвиток. Особливо яскраво вона виявлена у філософії Арістотеля, який стверджував, що будь-який предмет має матерію, форму, причину і мету, тобто він осмислював Предмет у розвитку від причини до її мети (Арістотель 1976).

Осмисленню суспільного розвитку людства у філософському диспуті Модерну ми присвятили розділ «Сценарії майбутнього у добу Модерну: від утопії до соціального проєкту» у своєму дисертаційному дослідженні (Клешня 2016, 57-115). У ході дослідження ми дійшли до висновку, що ідея лінійного прогресу як нескінченного вдосконалення людського роду, яка здійснюється на основі людського розуму, стала квінтесенцією новоевропейської історичної свідомості. Саме вона зробила можливим новий погляд на культуру та її майбутнє. Це стало філософською основою соціального проєкту як феномену культури. Водночас, філософи намагалися визначити цілі людини й людства з наукових позицій, тим самим визнаючи право науки на творення культури людства.

У цей час розвиток економіки, права, природничих наук стали базисом для соціальних передбачень та прогнозів на наукових засадах. На цей же час припадає і становлення технократизму. Як зазначала дослідниця Т. Шоріна, найпопулярнішою в західній соціогуманітарній науці, особливо із середини XX ст., стає технократична концепція. Вона відрізняється раціоналізмом, соціальним прогресизмом та оптимізмом, що пов'язує її із соціально-філософськими настановами епохи Просвітництва від нелінійних, плюральних та антиісторичних концепцій суспільної динаміки (Шоріна 2016, 76). Особливу увагу представники технократичної концепції приділяли визначенню стадіальної лінії суспільного розвитку, історичному універсалізму. Як і західна концепція матеріалістичного розуміння історії, технократична концепція спрямована не лише на пізнання об'єктивних законів світу, але й містить соціальну прогностику та соціальний гуманістичний ідеал, який виводиться з розуміння соціальної стратифікації та динаміки соціальних змін.

Очевидно, що незакінчений проєкт Модерну у процесі своєї трансформації у стан Постмодерну в XXI сторіччі зазнав парадигмальних змін. Суспільні процеси, що стрімко розвивалися в останні кілька

десять років, зазнали суттєвих змін під дією глобалізаційних процесів, що співпало із формуванням глобальної віртуальної мережі. Однак сам феномен глобалізації, який був предметом уваги багатьох як закордонних, так і вітчизняних науковців, потребує філософського осмислення. Про глобалізацію прагнуть говорити не як про явище, а як про деякий динамічний процес, тобто низку впізнаних тенденцій. При цьому у питаннях визначення характерних рис глобалізації панує цілком стійка однаковість. Як приклад такого визначення можна процитувати результати дослідницького проекту університету Бремен, у якому під глобалізацією розуміється зростання інтенсивності та охоплення перехідних кордонів відносин обміну та інтеракцій, чи це економічні трансакції, культурні та неформальні процеси обміну, або циркуляція забруднюючих доквілля сполук (Etzioni 2005). Як слушно зазначала вітчизняна дослідниця Л. Дротянко, не можна не наголосити на прискоренні у ході глобалізації не лише тих суспільних явищ, які означають суспільний прогрес. На жаль, такі негативні феномени світового розвитку, як тероризм, розповсюдження наркотиків і сучасної зброї масового знищення, теж інтенсифікуються через застосування комп'ютерних технологій і наносять значну шкоду світовій спільноті (Дротянко 2018, 12). У такий спосіб, ми стаємо свідками загострення кризових явищ, пов'язаних із процесами глобалізації. Окремо варто виділити одну з останніх глобальних проблем людства – пандемію COVID, що стала лакмусовим папірцем при перевірці здатності глобалізованого світу долати виклики.

Разом із тим, процес глобалізації являє собою закономірний рух людства до певної форми співіснування. Саме глобалізація, яка розгортається на тлі розвитку технологічних, інформаційних, наукомістких сфер, посилює інтеграційні, об'єднавчі процеси, що поступово призводить до розуміння взаємозалежності людства та формування нової форми буття – глобалізованого світу.

Необхідність дослідження потенційної готовності людства до реалізації соціальних проєктів запобігання глобальним викликам, а також виявлення причинно-наслідкових взаємозв'язків у цій складній біосоціальній системі зумовлюється потребою теоретичного обґрунтування суспільного й цивілізаційного розвитку, а також критичним осмисленням його перспектив.

Найбільш повне висвітлення технократичні концепції суспільства отримали в роботах Р. Арона, З. Бжезинського, Д. Белла, Г. Кана, У. Росту, Ж. Фурастьє. Дані дослідники намагалися описати соціальні наслідки індустріалізму. На цій базі в подальшому з'явилася низка специфічних концепцій, таких як «індустріальне суспільство» (Дж. Гелбрейта), «деїдеологізації» (Р. Арона, Д. Белла, Е. Шилза та ін.), що й стали парадигмальними для технократичної ідеології. Окрім цього, згадаємо П. Дракера, Е. Тоффлера, М. Кастельса, що зробили суттєвий внесок у розробку соціально-філософських характеристик відповідних технократичних парадигм і, свою чергу, надали більш розгорнуту технократичну філософію історії.

Філософська та соціологічна думка ХХ сторіччя водночас породила й низку концепцій анти-техніцистського й антисциентистського спрямування. На подвійний характер розвитку техносфери, її, у тому числі, негативний антропологічний вплив, звернули увагу Т. Адорно, М. Хоркхаймер, Г. Маркузе, Е. Фромм, Л. Мамфорд, Ж. Еллюль, К. Ясперс, М. Хайдеггер та інші. Для нашого дослідження складають науковий інтерес і найрізноманітніші аспекти сучасного соціального розвитку, що їх висвітлювали у своїх працях такі відомі зарубіжні вчені, як: Р. Рорті, П. Фейєрабенд, З. Бауман, К. Дейвіс, У. Бек, Ю. Габермас, Ж. Дерріда тощо. Окремої уваги потребує й осмислення соціальних ідеалів та конкретних соціальних проєктів, зокрема надане у вітчизняній філософській думці в роботах Е. Герасимової, О. Горбаня, В. Корнієнко, С. Кримської, Ю. Павленка, Т. Розової, Л. Чорної та багатьох інших авторів.

Тематика нашого дослідження вимагає уточнення змісту поняття «технократизм». Це поняття має подвійне значення. У суспільній західній думці під технократизмом розуміють принцип суспільного розвитку, згідно з яким влада в суспільстві повинна належати технократам – носіям технічного прогресу, вищим осередкам технічних фахівців. В основі традиційного технократичного погляду на світ лежить методологія технологічного детермінізму, відповідно до якої техніка розглядається як основа соціального прогресу. Відповідно, люди, які володіють науково-технічними знаннями і компетенціями, визначають науково-технічний прогрес і розвиток виробництва, тому вони можуть і повинні брати в свої руки політичну владу.

Завдяки науковому підходу стало можливим: дослідження закономірностей поведінки надскладних екологічних систем; осмислення безперервного зростання населення планети; вивчення взаємозв'язку в системі «людина – суспільство – природа – штучна природа»; досягнення екологізації промислового виробництва, зниження ризиків при видобутку сировини, виробництві та експлуатації техніки; освоєння нових джерел енергії; створення програм оздоровлення та регенерації природної та штучної довкілля; розробка ресурсозберігаючих технологій, ефективності використання сировини, використання та утилізації відходів; підвищення рівня культури, духовності, інформативності, знання. Людським співтовариством визнається, що найвищим мірилом прогресивності всіх суспільних явищ є людська особистість, зокрема моральність еліти.

М. Кастельс, характеризуючи «мережеве суспільство», зазначав, що в ньому «влада є багатовимірною і створюється навколо мереж, що задають програми діяльності у кожній сфері людської активності» – при тому, що «конструювання сенсів як джерело політичної влади відбувається через використання різних комунікаційних мереж низкою акторів та їх владними мережами» (Кастельс 2016, 463-467). Однак у такому суспільстві сукупність програмних цілей, алгоритмів обробки даних та комунікаційні мережі можуть бути достовірною моделлю роботи соціальної системи як інформаційного об'єкта та

забезпечувати можливості для її аналізу. «Якщо комп'ютер – прилад, то теорія прийняття рішень – його господар», – зазначав Д. Белл (Белл 1996, 44).

Зважаючи на те, що соціальний проєкт, по суті, є цілеспрямованою моделлю поведінки значної за кількістю спільноти, що поділяє прагнення для досягнення певного окреслено ідеалу, у цьому сенсі важливим є зауваження Дж. Форрестера про те, що «людина завжди діє на основі моделей, що є в її розпорядженні. Кожна людина, яка пропонує політику, закон чи послідовність дій, робить це на основі моделі, до якої вона зараз має найбільшу довіру» (Форрестер 2003, 16). «У всіх людських суспільствах люди створюють ментальні моделі реальності, – продовжує думку Ф. Фукуяма. – Ці ментальні моделі приписують причинно-наслідкові зв'язки, іноді навіть невидимі, різним чинникам, основна мета цих моделей – зробити світ більш зрозумілим, передбачуваним та керованим» (Фукуяма 2015, 550). Дійсно, якщо зважати, що реалізація соціальних проєктів і є таким собі впровадженням ментальних моделей поведінки, то постає закономірне запитання: чи щось не так із глобальною спільнотою? Чому обрані десятиріччя тому стратегії запобігання глобальним викликам не дали очікуваних результатів?

Для відповіді на ці питання необхідно дати відповідь ще на кілька запитань. Перше з них: глобальне суспільство – це великий самоорганізований хаос чи кібер-машина? Відповідь, яка на нашу думку, знаходиться в опозиції двох концепцій: технократизму і синергетики. Спробуємо проаналізувати, у чому полягає відмінність між керуючими системами у цих діаметрально протилежних парадигмах.

Отже, технократизм, як концепція та як спосіб мислення, допускає частковість, однобічність, жорсткість, однозначність, розгляд засобу як мети. Він виступає у вигляді сучасної форми догматичного, механістичного світогляду й діяльності. В основі розуміння технократизму лежать причини подвійного характеру. З одного боку, – це тверда (адміністративно-командна) форма організації виробництва й всього життя людини. З іншого, – це сам характер сучасної цивілізації, що її традиційно називали «машинною», або техногенною. Характерним є, що спосіб взаємодії з природою базується на механічних принципах, закладених у техніку, і, відповідно, він диктує людині певний спосіб поведінки і мислення. Цей спосіб закріплюється в мисленні і розповсюджується на інші сфери людського життя. За таких умов людина не може вийти за рамки обмеженості, частковості, вузькості мислення, розгорнути універсальне багатство свого потенціалу. Технократичне розуміння людини є відбитим в ідеалі його всебічності, розглянутої як механічне з'єднання всіх позитивних сторін. Але в цьому випадку реальна цілісність залишається за межами пізнання, а в наявності є лише безліч рис, механічно зведених воедино. Технократичне розуміння людини виразилося в її відстороненні від умов існування, що є гармонійними для її природи. Людина в ритмі своєї повсякденної діяльності, що навіюються іншими ритмами прискорюваного прогресу, відсторо-

нилась від органічності й цілісності і, врешті, втратила зв'язок із природою.

Технічний прогрес у наш час явно випереджає соціальний і культурний. Техніка панує над людським співтовариством, диктуючи свої закони й свою волю. Техніка матеріалізує волю розуму людини-завойовника і людини-хижака («Raubtier» за Шпенглером). Технологічний детермінізм був властивий майже всім західним соціологічним концепціям, наприклад, Сен Сімона і Веблена. Центральна ідея технічної цивілізації – це ідея влади технічних фахівців, або носіїв технічної раціональності. Технократи поступово заповнили світ ХХ сторіччя. Тут постає питання про доцільність існування нової системи, тієї, що здатна саморозвиватися, здатна містити в собі багатство цілісності та унікальності одиничних компонентів.

Світ ХХІ сторіччя надзвичайно активно демонструє тенденції, що, по суті, не відповідають наперед визначеним і детермінованим технократичним підходам. Для їхнього пояснення доцільніше використовувати поширене у науковому дискурсі поняття нелінійного розвитку. Нелінійність – термін, введений синергетикою (представники даного напрямку Герман Хакен та Ілля Пригожин). Синергетика означає, перш за все, безліч шляхів еволюції системи і можливість вибору з наявних альтернатив (Орденів 2018). На підтвердження розгортання саме цієї теорії приведемо цілком конкретний приклад.

У січні 2021 року на сайті Міжнародного валютного фонду було опубліковано невелике повідомлення, яке, на нашу думку, надзвичайно влучно відображає загальний стан глобального соціуму. Автори публікації, а це старший науковий співробітник Департаменту досліджень МВФ, професор економіки Стенфордського університету та співдиректор програми у галузі продуктивності, інновацій та підприємництва Національного бюро економічних досліджень, тобто достатньо авторитетні та поінформовані науковці, зокрема зазначали, що «на момент спалаху COVID-19 глобальна невизначеність досягла безпрецедентних значень та залишається на підвищеному рівні. Індекс світової невизначеності – квартальний показник глобальної економічної та стратегічної невизначеності, що охоплює 143 країни, – показує, що незважаючи на зниження рівня невизначеності приблизно на 60 відсотків порівняно з піковим значенням, яке відзначалося на початку пандемії COVID-19 в I кварталі 2020 року, він залишається приблизно на 50 відсотків вищим від попередніх середніх значень за період з 1996 по 2010 роки» (Ahir, Bloom, Furceri 2021). Тобто дійсно існують реальні підстави стверджувати, що світова спільнота на планетарному рівні активно демонструє зростання ентропії. В останній публікації директорки-розпорядниці МВФ Кристаліни Георгієвої (Georgieva, 2023) лунають наполегливі заклики запобігати не лише відомим глобальним проблемам, а й фрагментації глобалізованого світу. До того ж, дуже знайомими виглядають запропоновані нею економічні важелі тиску для вирішення останнього питання – абсолютно технократичними.

Дійсно, з появою в сучасній постнекласичній науці теорій імовірності, нелінійності та синергії, розпочинається нелінійне розуміння розвитку. По суті, класичне розуміння розвитку ґрунтується на бажанні упорядкувати світ та приборкати хаос, а некласичне – навпаки – на штучному створенні ентропії та намаганні керувати хаосом. Щоправда конкретні приклади підтверджують ще й те, що навіть в умовах штучно створеного хаосу способи керування залишаються старими – традиційно технократичними у найгіршому своєму варіанті.

Обговорення

Стрімке лавиноподібне наростання процесів глобалізації, її суперечливий характер і негативні соціально-економічні наслідки для багатьох країн об'єктивно обумовлюють виникнення питань про перспективи, місце і роль кожної конкретної цивілізації у системі глобалізму та у світовому розвитку. Насамперед, ідеться про визначення раціонально допустимої і прийнятної для світової спільноти крайньої межі сучасної силової, або «неоліберальної» глобалізації, яка може спричинити некеровані конфлікти – аж до конфліктів між-цивілізаційного характеру і загрози глобальної катастрофи.

Дослідження в сфері соціальної філософії, політології, економіки, соціології і культурології в останні три десятиріччя доводять, що модель глобалізації, разом з усією економічною системою глобалізму, об'єктивно мають допустимі межі. Однак їх повинні встановлювати не лише на ті регіони та країни, що мають найбільший зиск від глобалізації, а й на солідаризовану світову спільноту, адже ідеться про спільне майбутнє, про виживання і розвиток мільярдів людей, про існування людської цивілізації загалом, а не лише західної цивілізації. У ХХІ сторіччя людство увійшло з небаченими досі науково-технічними досягненнями, але також і з реальною загрозою глобальної катастрофи, яка, за визначенням професора Д. Медоуза, не лише не усунена, а навіть посилилася в останні 30 років ХХ сторіччя. Доповідь Д. Медоуза «Межі зростання», яку він підготував для Римського клубу у далекому 1972 році, у сучасний постіндустріальний період могла б отримати іншу назву, зокрема: «Глобалізм як глобальна катастрофа». Принаймні, саме цим проблемам була присвячена доповідь Д. Медоуза на засіданні «круглого столу» в листопаді 2004 року, коли він порівняв сучасний глобальний світ із «Титаніком» – кораблем, який рухається в напрямку «айсберга» глобальних проблем людства, тобто до своєї катастрофи.

Як ми вже зазначали у попередніх публікаціях, тенденція, яка охоплюється поняттям «глобалізація», вносить суттєві зміни у світову динаміку, розташування силових ліній взаємодії між державами і регіонами, суттєво впливає на майбутнє, яке невідворотно наближається (Клешня 2019, 139). Для більшості сучасних людей поняття науково-технічного прогресу є синонімом цивілізації взагалі. Проникливий критик марксизму Р. Арон зазначав, що марксизм був не ідеологією

пролетаріату, а доктриною промислового прогресу. Якщо порівнювати цей принцип європейської культури із принципом східної, згідно з яким світ слід не змінювати, а адаптуватися до нього, не нав'язувати свою волю, а відгадувати ритми змін світу, то логічно невідворотно стає абсолютизація людської активності в західноєвропейській культурі, що призвела до агресивності технічного втручання людини у природу і породила одну з найгостріших проблем сучасної цивілізації – екологічну кризу.

У філософській думці концепція технократії є одним із варіантів бачення майбутнього людства. У минулому сторіччі, особливо в другій половині, згадана теорія була квінтесенцією віри в технічний прогрес і розумний устрій суспільства. У ХХІ ст. вона зазнала кількох змін, по-різному зближуючись із концепціями локальних цивілізацій, культури та постіндустріального суспільства, проте зберегла свої позиції серед проєктів та прогнозів розвитку людства. У сучасній соціально-філософській думці технократи та технократія зазвичай протиставляються «гуманістичному ренесансу» сучасної філософії. У наукових джерелах зазначається, що людина виступає для технократа не суб'єктом, який має свободу волі, не мірою всіх речей і не самоціллю, а простим об'єктом маніпулювання. У модерній культурній традиції сама людина ніколи не зникла з поля зору технократів, без неї неможливою ставала сама ця концепція. Людина, яка має професійні знання та компетенції, є в технократичних концепціях одночасно творцем і опорою еволюції соціальних відносин. Більше того, виняткова антропоцентричність модерного технократизму надає сенс усій прогресивній, по суті, діяльності технократів. Сама концепція технократії демонструє подвійну природу. З одного боку, – це відображення сучасних проблем розвитку науки і техніки у глобальному світі. З іншого, – це прогноз, бачення недалекого майбутнього, основа побудови суспільства, в якому теоретично є потенціал для вирішення багатьох глобальних проблем людства. Ця друга іпостась технократичного підходу постає базисом для реалізації соціальних проєктів.

Ми визначали соціальний проєкт як сукупність цілей, завдань та конкретних дій, метою яких є наближення до певного соціального ідеалу прогнозованого стану соціокультурної реальності з використанням існуючого потенціалу та врахуванням об'єктивних обмежень. Отже, соціальний проєкт у знятому вигляді містить у собі ознаки соціального ідеалу та прогнозу (Клешня 2016, 9-10). Однак передумовою існування соціальних проєктів звичайно постає певна соціальна система, в межах якої він може бути здійсненим.

Соціальні системи, що мають функціональне походження, належать до найскладніших видів систем, оскільки вони є цілеспрямованими або телеологічними системами, поведінка яких підпорядкована рефлексійно або цілеспрямовано визначених цілей (Бех 2010, 7). Як зазначає автор, найвищий рівень мають самоорганізовані системи, що мають колективну пам'ять, і відповідно можуть розвиватися та еволюціонувати адаптуючись до змін у зовнішньому середовищі.

Трансформація самої соціальної системи відбувається внаслідок зміни у структурі. Механізм трансформації передбачає зміну мети функціонування соціальної системи, що відповідним чином закріплюється на рівні інформаційно-знакової структури соціальної системи. Саме зміна мети функціонування соціальної системи є першим кроком на шляху суспільної трансформації (Бех 2010, 6). Такий шлях розвитку соціальної системи є найбільш природним, адаптаційним. Однак він входить у суперечність із механістичним керуванням, що транслюється технократичним глобалізованим світу Постмодерну.

Для подолання глобальних викликів необхідно буде знаходити оптимальне співвідношення між хаосом і порядком. Як зазначали українські філософи О. Кузь та Т. Гетало: «соціальність не має бути стихійною – якщо не жорстко керованою, то принаймні прогнозованою в певних межах. Суспільства XXI ст., ймовірно, керуватимуть соціальними процесами не через їх цілепокладання, а через формування певних соціальних умов (середовища), в яких ці процеси протікатимуть. Лише це, на наш погляд, дозволить не загнати в прокрустове ложе соціальні контури майбутнього» (Гетало, Кузь 2015) Оскільки нова соціальність у межах легальних суспільних форм народжується людиною, всебічне знання про неї зумовлюватиме подальший соціальний та суспільний розвиток. Можна зробити припущення, що продуктивна сила соціально-гуманітарного знання полягатиме у виробництві, насамперед, соціальної стабільності в сенсі витіснення військових технологій як технологій, що продукуються маніпулятивними технологіями.

Панівною політико-ідеологічною системою глобального масштабу, своєрідною «метаідеологією», що постала внаслідок «всесвітньої ліберальної революції» (Фукуяма 2006, 5) став лібералізм. Девід Меннінг, який в ідилічний спосіб описував у 1976 році новітнє ліберальне суспільство як «урівноважене» і «плюралістичне», людська воля в якому «спрямована дорогою розуму, підтримує порядок, необхідний для стабільності і виживання», не забуває також і про основне завдання глобальної політико-ідеологічної системи лібералізму – це «встановлення всесвітнього порядку».

Глобалізаційні процеси та масштабні структурні соціальні зміни, якими позначається історія людства, актуалізували необхідність вирішення цих проблем, які стосуються майбутньої стратегії розвитку не лише для окремих держав, а й для світу загалом. Сутність глобалізації полягає у перетворенні людства на єдину структурно-функціональну систему. Будь-яка система є організованою за ієрархічним принципом. Окремі елементи, блоки, підсистеми працюють на забезпечення інших, що є провідними, системоутворюючими. Привертає увагу разюча нерівномірність компонентів, що утворюють глобальну цивілізацію. Ця система побудована на нерівномірності розвитку (за параметрами інформаційно-технологічної оснащеності, якості життя більшості людей тощо) між її провідною ланкою – Заходом, групою найрозвинутіших країн, що вийшли на рівень інформаційного суспільства, і рештою людства, яке дедалі разючіше відстає від світових лідерів. На планеті все потужніше діють глобальні

закономірності та тенденції, характер яких визначається переважно інтересами і можливостями невеликої групи впливу найпотужніших держав, міжнародних фінансових установ і транснаціональних корпорацій. Екологи акцентують увагу на наявності позитивних ідей у принципах сталого розвитку, але піддають критиці реальні шанси переходу до цих принципів передових країн світу, які є, водночас, найбільшими забруднювачами довкілля.

Як ми зазначали у своїй попередній публікації, перспективи досягнення прогресивного потенціалу «цілей сталого розвитку» можна оцінювати досить неоднозначно. Прагнення врегулювати індустріальний розвиток, зменшити нераціональну експлуатацію природних ресурсів і, разом з тим, вирішити низку соціальних питань безумовно має позитивне спрямування. Але ми є свідками безпрецедентного споживацького ставлення до країн «напівпериферії» та «периферії», а також навколишнього середовища, з боку країн «ядра» – носіїв знань, технологій, лідерів економічного розвитку та споживання ресурсів.

Висновки

Глобальні проблеми людства є усвідомленими досить давно. Вже стали надбанням історії і спроби для їхнього вирішення. Ми бачимо все нові пропозиції для їхнього вирішення: стратегію сталого розвитку змінює синя економіка з її інноваційними енергоощадливими технологіями. Але, попри напружену інтелектуальну роботу кращих вчених світу, попри залученість до регулювання глобальних установ, ситуація лише погіршується.

Держави, як справжні самоорганізовані соціальні системи, що утворилися історично з урахуванням географічних особливостей та об'єднані спільним господарюванням, залишаються наодинці зі своїми проблемами, які набули глобальних масштабів. Реальні важелі управління, тобто ресурси й економіка загалом стали надбанням наддержавних установ і організацій. Неоліберальна глобальна система нездатна технократичними засобами подолати системну глобальну кризу, адже вона за своєю природою є антигуманістичною і її метою, як колись правильно помітив Арістотель, є протиприродний процес, пов'язаний із накопиченням і прагненням «або зберігати наявні кошти, або навіть прагнути примножити їх до безмежності». Багатовікова боротьба народів за незалежність, за право самостійно розпоряджатися національним багатством, у тому числі й вирішувати свої локальні проблеми, обернулася глобальною маніпуляцією. Незалежність, як і демократія, перетворилася на симулякр. В умовах такого вивернутого навиворіт світу цілком закономірним є те, що глобальні проблеми не можуть бути подолані традиційними засобами і перевіреними методами. Отже, перегляду потребує, перш за все, глобальна система світоустрою. Лише приборкавши штучно створений керований хаос, можна буде здійснювати творчі задуми з порятунку світу.

Список літератури

1. Bell D. The coming of post-industrial society. The Urban Lawyer, 2000. 738 p.

2. Castells M. *Communication power*. Oxford University Press, 2013. 574 p.
3. Confronting Fragmentation Where It Matters Most: Trade, Debt, and Climate Action. Kristalina Georgieva. January 16, 2023 <https://bit.ly/432a3JA>
4. Etzioni A. *The New Golden Rule. Community and Morality in a Democratic Society*. New York, Basic Books, a Division of Harper Collins Publishers, 2005. P. 37.
5. Fukuyama F. *Political order and political decay: From the industrial revolution to the globalization of democracy*. N.Y.: Farrar, Straus and Giroux. 2014. 658 p.
6. *Modeling on a Grand Scale: World Dynamics*. Jay W. Forrester. Wright-Allen, Cambridge, Mass., 1971. 142 p.
7. *The Blue Economy: 10 Years, 100 Innovations, 100 Million Jobs* Gunter A. Pauli Paradigm Publications, 2010. 308 p.
8. What the Continued Global Uncertainty Means for You / Hites Ahir, Nicholas Bloom, Davide Furceri / January 19, 2021 <https://bit.ly/3KeSZYb>
9. Арістотель. Метафізика. К.: Темпора, 2022. 848 с.
10. Аутопоезис соціальних систем; за ред. В. П. Бега. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2010. 746 с.
11. Бех В. П., Малик І. В. Технократизм у дискурсі проблем вищої школи: Монографія. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 263 с.
12. Дротянко Л. Г. Інтенсифікація глобалізаційних процесів в інформаційну еру. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць*. Вип. 1 (27). К.: НАУ, 2018. С. 9-13.
13. Кіндзерський Ю. В. Всеохоплююча індустріалізація як ціль сталого розвитку: теоретичні та практичні особливості політики формування. Сталий розвиток — XXI сторіччя. Дискусії 2021: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2021. С. 63-73.
14. Клешня Г. М. Соціальний проєкт в епоху постмодерну: дис. канд.: 09.00.03 / Клешня Ганна Миколаївна. Київ, 2016. 206 с.
15. Орденів С. С. Архаїзація глобалізованого соціуму в інформаційну добу. *Вісник Національного авіаційного університету: Серія: Філософія. Культурологія*. Вип. 2 (28). К.: НАУ, 2018. С. 54-64.
16. Гетало Т. Е., Кузь О. Н. Соціальність як вона є і як вона здається. Сучасний науковий вісник. Серія: Філологічні науки, історія, право, філософія. 2015. №2 (249). С. 105–116.4
17. Шоріна Т. Г. Технократизм як концепт соціальної теорії та тип мислення. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія*. 2 (26). 2017. С. 76-80.
18. Шоріна Т. Г. Зворотний бік глобалізації та неолібералізму: феномен прекаріату. *Вісник Національного авіаційного університету: Серія: Філософія. Культурологія*. Вип. 1 (21). К.: НАУ, 2015. С. 84-88.
4. Etzioni, Amitai. 2005. *The New Golden Rule: Community and Morality in a Democratic Society*. New York: Basic Books, a Division of Harper Collins Publishers.
5. Fukuyama, Fukuyama. 2014. *Political order and political decay: From the industrial revolution to the globalization of democracy*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
6. Forrester, Jay W. 1971. *Modeling on a Grand Scale: World Dynamics*. Wright-Allen, Cambridge, Mass.
7. Gunter, A. Pauli. 2010. *The Blue Economy: 10 Years, 100 Innovations, 100 Million Jobs*. Paradigm Pubns.
8. Ahir, Hites, Bloom, Nicholas and Davide Furceri. "What the Continued Global Uncertainty Means for You". IMF BLOG. January 19, 2021. <https://bit.ly/3KeSZYb>
9. Аристотел. 2022. *Метафізика [Metaphysics]*. Kyiv: Tempora.
10. Аутопоезис соціальних систем [Autopoiesis of social systems], edited by V. Bekha. 2010. Kyiv: Natsionalnyi pedahohichniy universytet imeni M. P. Drahomanova.
11. Bekh, Volodymyr, and Ivan, Malyk. 2009. *Tekhnokratyzm u dyskursi problem vyshchoi shkoly [Technocratism in the discourse of higher education problems]*. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova.
12. Drotianko, Liubov. 2018. "Intensyfikatsiia hlobalizatsiinykh protsesiv v informatsiinu eru" ["Intensification of globalization processes in the information era"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Serii: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1 (27): 9–13.
13. Kindzerskyi, Yu. 2021. Vseokhopliiucha industrializatsiia yak tsil staloho rozvytku: teoretychni ta praktychni osoblyvosti polityky formuvannia [Comprehensive industrialization as a goal of sustainable development: theoretical and practical features of policy formation]. *Proceedings of the International Scientific and Practical Conference Stalyi rozvytok – XXI storichchia. Dyskusii 2021, Sustainable Development – XXI c. Discussions*. Kyiv, December 2-3.
14. Kleshnia, Hanna. 2016. "Sotsialnyi proekt v epokhu postmodernu" ["A social project in the postmodern era: dis. kand. filos. nauk"]. PhD diss., Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova.
15. Ordenov, Serhii. 2018. "Arkhaizatsiia hlobalizovanoho sotsiumu v informatsiinu dobu" ["Archaization of globalized society in the information age"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Serii: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 2 (28): 54–64.
16. Hetalo, T. and O. Kuz. 2015. "Sotsialnist yak vona ye i yak vona zdaietsia" [Sociality as it is and as it seems]. *Suchasnyi naukovyi visnyk. Serii: Filolohichni nauky, istoriia, pravo, filosofiia, Modern scientific bulletin. Series: Philological sciences, history, law, philosophy* 2(249): 105–116.
17. Shorina, Tetiana. 2017. "Tekhnokratyzm yak kontsept sotsialnoi teorii ta typ myslennia" ["Technocratism as a concept of social theory and a type of thinking"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Serii: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 2(26): 76–80.
18. Shorina, Tetiana. 2015. "Zvortnyi bik hlobalizatsii ta neoliberalizmu: fenomen prekariatu" ["The reverse side of globalization and neoliberalism: the phenomenon of the precariat"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Serii: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1(21): 84–88.

References

1. Bell, Daniel. 2000. *The coming of post-industrial society*. The Urban Lawyer.
2. Castells, Manuel. 2013. *Communication power*. Oxford University Press.
3. Georgieva, Kristalina. "Confronting Fragmentation. Where It Matters Most: Trade, Debt, and Climate Action". IMF BLOG. January 16, 2023. <https://bit.ly/432a3JA>

H. Kleshnia

THE CIVILIZATIONAL ASPECT OF THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN A GLOBALIZED WORLD

Introduction. The idea of implementing a synergistic methodology and giving society the "freedom" of self-organization and self-regulation in order to "manage chaos" showed its inability in the XXI century. Upheaval at the end of the XX c. they look like skillfully constructed chaos that, through reforms, replaced state technocracy with a global one. Such "social reformation" coincided in time with a sharp aggravation of global problems actualized in the last century. **The aim** is to study the influence of modern approaches of technocratism and synergetic on the assessment of the social transformations that have taken place, and the analysis of strategies and projects for countering global risks, which humanity seeks to implement in the XXI century. **Research methodology** is philosophical principles of objectivity, reflection, development and interconnection. The dialectical method of knowing reality in its contradictions, integrity and development is applied. The system approach reflects the self-organization and structuring of systems as a universal quality of society. **Research results.** The world of the XXI c. demonstrates the trends that, in fact, do not correspond to predefined and deterministic technocratic approaches. For their explanation, it is appropriate to use the concept of non-linear development, widespread in scientific discourse. Indeed, with the emergence of theories of probability, nonlinearity and synergy in modern post-classical science, a nonlinear understanding of development begins. In essence, the

classical understanding of development is based on the desire to order the world and tame chaos, while the non-classical one is based on the artificial creation of entropy and the attempt to control chaos. However, specific examples also confirm the fact that even in conditions of artificially created chaos, management methods remain old - traditionally technocratic in their worst version. **Discussion.** In philosophical thought, the concept of technocracy is one of the options for the vision of the future of humanity. In the XXI c. it has undergone several changes, approaching the concepts of local civilizations, culture and post-industrial society in different ways, but it has retained its position among the projects and forecasts of human development. Technocrats and technocracy are usually contrasted with the "humanistic renaissance" of modern philosophy in modern social and philosophical thought. **Conclusions.** In the conditions of the "turned inside out" world, it is quite natural that global problems cannot be overcome by traditional means and proven methods. So, foremost, the global world system needs revision. Only by taming the artificially created controlled chaos, it will be possible to carry out creative plans to save the world.

Keywords: *global challenges, globalization, technocratism, synergy, dialectical laws of development, system analysis, social project, concept of sustainable development, society, goal setting.*

УДК 355.01:316.04

Е. О. Ключенко

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ВІЙНИ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИМИ КОНЦЕПТАМИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ (НА ПРИКЛАДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ)

Центральноукраїнський державний університет ім. В. Винниченка

Анотація. У статті на основі найважливіших соціально-філософських концептів постмодернізму досліджуються прояви російсько-української війни, оскільки значна кількість новітніх ознак сучасних війн можуть бути адекватно зрозумілими з урахуванням відповідної їм концептуальної мови опису сучасної епохи. Розкрито, які саме наявні прояви війни можуть вважатися постмодерними (або дотичними до них), та як вони можуть бути репрезентовані основними концептами постмодерністських соціально-філософських теорій. В статті виділено вісім соціально-філософських концептів постмодернізму та представлено аналіз їхніх проявів у війні, показано можливості розпізнання проявів впливу елементів постмодерності в конкретній актуальній війні.

Ключові слова: *постмодерністські теорії, війна в постмодернізмі, постмодерністські прояви війни, постмодерна війна, концепти постмодернізму, російсько-українська війна.*

Вступ

Мірою заглиблення у розуміння «нових» війн з'являється потреба в адекватному концептуальному соціально-філософському апараті для аналізу реальності. Власне, з першою війною «нового типу», як вважають автори, що слідує за впливовою постмодерністською теорією культуролога Фр. Джеймсона, світ зіштовхнувся у В'єтнамі. Пов'язується в'єтнамська війна із станом постмодерності, у який західний світ почав активно занурюватися з 1970-х років, та був у різних аспектах схарактеризований соціальними теоретиками-постмодерністами (Bibby 2000). При цьому у найбільш впливових, «конституюючих» працях фактично не можна знайти застосування постмодерністської теорії до аналізу понять війни та військової справи. Загалом же у відповідній літературі до початку 2000-х років розгляд понять «postmodern war»/«military»/«warfare» є доволі рідкісним феноменом. Навіть і на даний момент, те, що зпродуковано, перебуває поки що достатньо далеко від когерентної теорії як «постмодерної війни», так і від теорії «війни у стані постмодерну». Після 2000-х років до уваги теоретиків постмодернізму поступово потрапляють феномени віртуальності, мережовості та високотехнологічності війни. Разом із тим, фактично не сформувалася соціально-філософська теорія, що розглядала б актуальні війни в ситуації постмодерну, а також і теорія постмодерних війн. Оскільки власне постмодернізм не є цілісною теорією, а являє собою достатньо різномірну сукупність концептів, то і уявлення про війну у стані постмодерну та її репрезентації формуються в межах окремих, розрізнених соціально-філософських концептів.

Низка характеристик російсько-української війни все частіше нашоухує на думку стосовно її належності до війни, якщо й не «нового» типу, то вже точно не «старої» війни. Роль соцмереж, застосування космічної розвідки, дронів, пропагандистська іронія та абсурдизм, «театралізація насилля», конкуренція пропагандистських дискурсів та епістемологічних спільнот, боротьба із символами (cancel culture) та інше.

Мета дослідження

Метою дослідження є концептуальний соціально-філософський аналіз та опис проявів російсько-української війни за допомоги основних концептів соціальної філософії постмодернізму, оскільки низка характеристик цієї війни мають ознаки постмодерності й не можуть бути адекватно зрозумілими без урахування цієї теоретичної мови опису реальності.

Завданнями дослідження є: по-перше, проаналізувати прояви війни з точки зору впливу рис постмодерності; по-друге, показати можливості використання соціально-філософських концептів постмодернізму в аналізі проявів війни; по-третє, на цій основі дати пояснення актуальним соціальним проявам війни.

Методологія дослідження

Реалізація поставленої мети та завдань даної розвідки здійснюється за допомоги дискурсивного соціально-філософського аналізу та міждисциплінарного підходу, оскільки предмет аналізу знаходиться не в конкретній академічній сфері, а відноситься до теорій, що містять у собі елементи різних дискурсів: соціально-філософські, культурологічні, соціологічні. Однією з ознак постмодерну як стану сучасності є зникнення міцно замкнених форм